

W d
879

H. 66^a F

(1, 893)

CONSECRATIO

ERNESTI

PII

SAXONIAE DVCIS

A

CELISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

FRIDERICO II.

GOTHANO SAXONVM DVCE

A. O. R. cld Iocx xxix Die xxvi Martii

PIA CAEREMONIA ET HONORARIAE

STATVAE EXSTRVCTIONE

CELEBRITATEQVE SERMONIS PANEGYRICI

GOTHAE IN D. MARGARETHAE

TEMPLO PERACTA

INTERPRETE

ERNESTO SALOMONE

CYPRIANO

THEOL. D. CONSILIARIO CONSIST.

ET ECCLESIASTICO.

GOTHAE

EXCVBIT IO. ANDR. REYHERVS, AVLIC. TYPOGR.

50 * † * 50

CELSISSIME
PRINCEPS AC DOMINE
DOMINE
FRIDERICE
DVX SAXONIAE

IVLIAE CLIVIAE MONTIVM ANGRIAE

ET WESTPHALIAE

COMES PROVINCIAE THVRINGICAE

MARCHIO MISNIAE

PRINCIPIS DIGNITATE COMES HENNEBERGIAE

COMES MARCAE ET RAVENBERGI

DYNASTA RAVENSTEINI

TONNAE

ET GRANICHFELDI

REI LITERARIAE TVTOR

ANTIQUITATVM RENOVATOR

PATRIAE PATER

CLEMENTISSIME.

ESTI

SERE-

§ * † * §

SERENISSIME

PRINCEPS HAERES

SPES AC DELICIVM POPVLI
PRINCEPS AC DOMINE

GRATIOSISSIME

ILLVSTRISSIMI

PRINCIPIES

PRINCIPIES AC DOMINI

BENIGNISSIMI

PROCERES

REIPVBLICAE ET AVLAE

NATALIVM MVNERVMQVE GLORIA ILLVSTRES
VIRI

RERVM SACRARVM COGNITIONE PRAESTANTES
IVRIS AC SALVTARIS ARTIS PERITIA EXCELLENTE
CONSVLARI AC SENATORIA DIGNITATE INCLVTI
HVMANIORVM LITERARVM CVLTVRA
SPECTABILES

A. O. O. H.

ETSI

Mengel jr. Del.

* * *

ETSI ambitionem contemnere tam decet viros principes, quam sine aliorum iniuria suas vtilitates veramque gloriam confectari, quae magnorum in rempublicam meritorum laus est cum optimi cuiusque, tum multitudinis iudicio comprobata; tamen absque lucri cupiditate, aut cernendae haereditatis desiderio, plaususue popularis expectatione recte ab illis facta apparent splendidiora, summoque studio ab omnibus dilaudantur. Humare mortuos fortis humanae commercium postulat, estque eiusmodi, vt id muneris colentes nullam

A

inde

inde commendationem sperare, negligentes maximam timere debeant reprehensionem. Quamobrem qui sepeliendorum mortuorum curam abiiciunt, non in hominem, sed in genus humanum peccare existimantur, et ab eo discedere officio, cuius vestigia Deum in mutis quibusdam animantibus posuisse cognoscimus, quandoquidem formicae a formicis sepeliuntur, et delphines suorum corpora, ne a belluis lacerentur, abscondunt, apicularum more, de quibus haec narrat poëtarum Plato, Virgilius:

— *Tum corpora luce carentum*

Exportant tectis, et tristia funera ducunt.

Humare mortuos decore, et cum quadam exequiarum pompa, laudem quidem habet, sed vsitam, ac vel mediocriter fortunatis imitabilem. Consecrare mortuos publico luctu, ac pro breui vita diuturnam illis ac velut diuinam reddere celebritatem, eaque exstructione corpora contegere, quae sit ad memoriam aeternitatis ara virtutis; principum opus est, apud Romanos Caesarum ac senatus imperio solis tributum Augustis, aut certe ex eorum familia generatis. Sed replicanti mihi veterum rituales libros, recitatosque in Caesarum funeribus sermones panegyricos, qui
extant,

extant, ad vnum omnes, nulla se obtulit consecratio, quae gratiae vulgi aucupio, aut firmandi regni auiditate parum foedaretur, nec sumtibus publicis lucrum priuatum quaereret.

TV autem, FRIDERICORVM Gothanorum secunde, tu PATRIAE PATER inter Principes Princeps, de quo nunquam ita magnifice quidquam proloquar, id virtus quin superet tua; tu dum finita mortalitate in ore et gentium animis viuentem auum tuum, ERNESTVM PIVM, hodierno die consecras, eique sempiternum monumentum tuis pene manibus exstruis, neminem non in hanc subito adducis sententiam, quod ERNESTVS ex hac vita demigrasset prius, quam tu nascerere, suarumque regimen prouinciarum non maximo natu inter filios, et ex eo nascituris, sed quoquo tempore reliquos gentis Gothanae Principes aetate, antecessuro testamentaria cautione assignasset; idcirco piam hanc caeremoniam nec ex funeris recentis dolore, nec ex emolumentum alicuius vel spe, vel sensu profectam, praemiorumque mercedibus euocatam, sed generoso quodam ac minime vulgari virtutis impetu abs te susceptam esse atque nobilitatam. Quae est igitur, FRIDERICE PATER, quae est illa causa

tam

tam magna, tam praestabilis et admiranda, cur ERNESTVM PIVM anno quinquagesimo quinto ab eius morte consecraret? Pietas, credo, in ERNESTVM PIVM. *Vivat post funera virtus!* Cur memoriam ERNESTI PII tam pie sancteque instaurando auitae gloriae velut natalem ageres? Pietas in ERNESTVM PIVM. *Vivat post funera virtus!* Cur hunc conuentum indiceres tuorum procerum, tuorum consiliariorum, tuae aulae, tui senatus, tuorum ciuium: in quibus cum pauci sint superstites, qui suis oculis (proh! quanta felicitas, quam rara, quam optabilis, quam plena recordationis morum proborum!) qui suis, inquam, oculis adspexissent ERNESTVM, ac cum eo sermones contulissent; nihil cunctandum esse prudenter iudicasti, ne post paucos annos oculorum tuorum lumina toto hominum coetu desiderare cogerentur oculos, qui oculorum ERNESTI contemplatione dulcissima sese exstiaffent. Quae est igitur, Patriae Pater, FRIDERICE, quae est tam insolitae conuocationis causa, quis finis, quodnam nihil vnquam imprudenter facientis institutum? Pietas in ERNESTVM PIVM. *Vivat post funera virtus!* Ne quis alius in huius se societatem gloriae inferret, tu solus, nec cogitantibus, nec postulantibus,

nec optantibus quidem nobis, incredibili erga auum pietate incensus ERNESTVM ipso emortuali die consecrandum statuisti, cum quinquaginta quatuor annos in coelo fuisset, corpus autem toto illo tempore a mortalis vitae calamitatibus requieuisset sub hoc lapide, quem confitendum est totius pietatis habitaculum, ac vniuersae Germaniae primarium principem, contegere, cuius sub imperio sacra profanaque omnia sic floruisent, vt ne antiquitas quidem habeat quenquam, quem in vlla virtutis laude ERNESTO anteponat.

QVANOQVAM autem non conuenit publicis rationibus, estque a reuerentia autoritateque tui nominis remotissimum, aperire consilii, vnde haec omnia nata sunt, argumenta; tametsi porro in hac seculi nostri labe adeo non est verendum, ne plebs nostra noua numina adoratum eat, vt plerique Deum optimum maximum negligenter colendo satis ostendant, nihil omnino pietatis superesse sibi, quod nouitiis Diis honorandis prodigant; quanquam denique inter bonos bene agier oportet, ac suspicionum fomite prorsus vacare nocendi artibus aduersum se tentatis ad omnem patientiam induratum oratorem; tamen ne quis vel

B

linguae

linguae latinae inscientia, vel quaecunque ipse non fecisset maledico dente carpendi affuetudine, nos in sacrum Christianum Romanae ritum consecrationis, cultumque simulacri intulisse conqueratur; pace tua, FRIDERICE, Patriae Pater, frequentissimae huic concioni, cuius feri nepotes in vitae tuae historia bene gestae ac praeclarissime ornatae reipublicae absolutum simulacrum habituri sunt, instituti naturam omnem commemorabo, et quo spectet consilium tuum, cuius causam optimo cuique eximie probatum iri confido, quam breuissime potero, interpretabor.

VT impii principes, quos senatus aut populus hostes reipublicae iudicasset, Diis inferis olim deuoti sunt varii generis diris atque execrationibus; ita Caesares, eos maxime, qui bene imperassent, ac viros alios, quorum magno animo fortiter excellenterque gesta celebrarentur, siue publice, siue priuatim, consecrarunt veteres, id est, cum agere inter homines defissent, in numerum Deorum retulerunt, aris, templis, statuis, columnis, puluinaribus, sacrificiis, ludorumque celebritate honestarunt, mortuorum cultum, si impetrare non possent, obiectis passim superstitionum

tionum incitamenti expressuri ab imperita multitudi-
tine.

CVIVS honoris tanta saepe cupido incefferat Augustorum mentes, vt Dei appellationem non solum viuus sibi in numis tribui paterentur, ac Domitianus procuratorum suorum nomine epistolam dictans ita ordiretur: *Dominus et Deus noster sic fieri iubet*; sed etiam Valentinianus, Theodosius et Arcadius, in christianis nomen profesfi imperatores, lege secunda codice de fabricensibus, suam aeternitatem adorare praeciperent, eaque vanitate consecrationis appetitionem tanto magis profiterentur, quod ex numo Iuliae Augustae exploratissimum est, aeternitatem ipsam denotasse consecrationem. At praeterea consecrandi vox etiam minus significat, quam dicit, quoties tantundem sonat, atque clarorum hominum nominibus parere non contemnendam mortalibus immortalitatem, aut efficere, vt longum perdurent in aeuum, et a posteris exquisitissimo honore afficiantur. Cicero sane, cum omni genere monimentorum, ab omnium et Graecorum et Latinorum ingeniis scriptorum, se ait filiam consecraturum; cum Quinctum fratrem memoriam nominis sui amplissimis consecrare voluisse
moni-

monimentis, cum virtutes eius consecratas, cum Socratis ingenii magnitudinem Platonis memoria et literis consecratam esse perhibet, non est profecto tam fatuus aut a ratione alienus, vt doctorum virorum stilo Deos fabricari posse arbitretur; sed laudationibus huiusmodi et monimentis benefacta mortuorum ac dotes apud posteros in clarissima luce positum iri confidit. Nec alio spectat, quae est in PRINCIPE nostro aui colendi ornandique voluntas, aut haec magnorum atque clarorum hominum panegyris, virtutum admiratione, suique obseruatione officii, nulli mortalium conuentui concessura. Non aram auro ponit PRINCEPS noster, non diuinitatis opinionem aut religiones illi decernit, non ad puluinaria supplicationes constituit; sed tribus rebus, primum quidem memoriali numo, deinde epitaphio, quod nos bonos auctores imitati honorariam statuam appellamus, postremo oratione publica ERNESTI probitatem, constantiam, fidem, et in republica tuenda cum curam, tum prudentiam ad omnem posteritatis memoriam commendat. Numus et epitaphium, quoniam cultiorum gentium ac veterum christianorum exemplis, quae sunt innumera, defenduntur, facile vituperationem effugient.

At orationem panegyricam, magno temporum intervallo ab ERNESTI in coelum peregrinatione disijunctam, non vno conuitio verberabunt, qui anniuersarias, publiceque imperatas regum ac principum praedicationes obliuifcentur, qui Hieronymo ob Blefillae, Fabiolae, Lucini, Marcellae, Nepotiani et Paulae epitaphia linguam excident, aut Gregorio Nazianzeno, cuius in laudem Athanasii, in laudem Basilii, in laudem patris, fratris, sororis et Maccaebaeorum habitae conciones in promptu sunt, caput esse amputandum arbitrabuntur. Vos autem, A. O. O. H. vos egregiorum operum amore capti, vos abiectissimorum hominum iudicia perosi, vos, cum propter alias causas, tum maxime propter restitutam huic prouinciae tranquillitatem bonique moris disciplinam, belli Germanici sceleribus in annum trigessimum non attritam, sed penitus profligatam, ERNESTI PII recordatione, mentioneque publica tam sancti nominis, singulari voluptate affecti, quibus studiis prosequemini, quibus laudibus efferetis, qua veneratione complectemini sapientissimi principis vestri, ac post hominum memoriam nepotis gratissimi erga auum pietatem? Profecto cum non possitis non probare,

C

Pole-

Polemonis epitaphios sermones, quibus duo patres filios suos in pugna Marathonica occisos certatim praedicarunt Athenis; si minus nostram hanc de virtutibus ERNESTI narrationem, at hanc vitae gloriosae beataeque mortis testem, hanc statuam magnopere probabitis, probatam laudabitis, laudatam coletis, cultam admirabimini. Admirabimini hanc statuam, et in vno simulacro monumenta duo, alterum pii aui, alterum grati nepotis, vno obtutu reuerabimini.

VIM omnem atque pondus consecrationis nostrae vobis explicui, AUDITORES: haec igitur mihi reliqua orationis pars est, hoc nunc elaborandum, ut susceptae caeremoniae initique consilii causa vobis approbetur, quae fuit duplex, virtutum primo et meritorum ERNESTI admirabilitas, non quotannis, sed quotidie digna celebrari; deinde PRINCIPIS nostri prouiso prouidentiaque paterna, qua progeniei suae vitae totius rectorem praeponit ERNESTVM, domus Gothanae conditorem, apud omnes suae salutis haud prodigos omni tempore summa valiturum auctoritate.

QVAE Demosthenes mortalium praestantissimis contingere existimat, bene nasci, liberaliter institui,

et

et tota vita gloriae studere, ^a ea omnia in ERNESTO mirifice eluxerunt. Non pauca, non multa, sed ple-
raque omnia praeteribo, ne aut miseri oratoris infantia
decorum eius multitudini detrahat, aut initium noctis
finem imponat meae perorationi. Attamen ne de
eo, quod caput rei est, tacuisse videar, pauca quae-
dam carptim breuiterque perstringemus.

VITAM ^b eius priuatam, parsimonia et incredibilis
pietas erga Deum decorarunt. Illam calamitas tem-
porum, fratrum multitudo, Hortleleri praeceptoris
seueritas, ac rei domesticae sub tutore sumtuoso mi-
nime gliscentis conditio docuit, probat autem vsque
ad hunc diem, praeter congestae pecuniae, et in-
septem filios dispersae, copiam ingentem, ex reliquiis
Cacfa-

a) *Initio epitaphii sermonis*: γεγεννηθαι καλῶς, πεπαιδευθαι σωφρονῶς, καὶ βελτιωθῆναι
Φιλόσοφος.

b) *Ortum eius a S. Elisabetha deriuans Bartoldus Nibysius post alia multa ait p. 132.*
hypodigmatis: Ecce! sic ad Wilhelmi & Ernesti Vinariensium genus
pertinet S. Elisabetha: indeque etiam illustrissimus hic Ernestus mon-
strare mihi solebat anulum, rudi opere aureum, quem ipsa, dum vi-
ueret in matrimonio, gestauerat, smaragdo quadrangulo, existente plus-
culum e pala, conspicuum; quo diligenter asseruato profapiam eam Du-
cum Saxoniae, Landgrauiorumque Thuringiae fore saluam, deperditro
autem infelicem, ex agrapha maiorum sententia seu traditione asserabat
idem princeps.

Caesarum^c iussu bis diruti Grimmensteini, in turbulentissimis belli Germanici tempestatibus coepta, ac perfecta Fridensteini exstructio dignitatis commoditatisque plenissima; haec a coelesti quadam ac diuina impulsione orta totum, qua patet, orbem christianum Ernestinae virtutis theatrum fecit. Et si enim ea in ERNESTO commendatio oris eminebat, quae haud obscure indicaret mentis excelsae maiestatem, eaque ingenii acrimonia omnibus virtutibus sociata, qua comis sine fuce, disertus sine arte, modestus sine affectatione, sciendique sine ostentatione cupidus perfacile omnium sibi beneuolentiam colligeret; tamen *pietas tutissima virtus* ei ad res magnas gerendas summo semper praesidio fuit, christianorum in oriente, et occidente, etiam diuersa a nostris sacra colentium, miris laudibus celebrata.^d

HANC

c) *Thuanus lib. IV. an. 1547. lib. XLI. an. 1567.*

d) *COP TARVM in Aegypto patriarcha Alexandrinus, Matthaeus, literis, anno eb 16 LXV. huc missis, vocat Ernestum venerabilem Sultanum, regium, laudabilem, praestantissimum, gloriam baptizatorum. De hoc patriarcha lege Renaudotium historia patriarcharum Iacobitarum Alexandr. p. 612.*

COMOS in Alexandrino S. Marci templo. Ioannes, epistola eodem anno scripta, appellat orthodoxum Sultanum, amatorem Domini nostri Iesu Christi, germen et florem ex bona radice.

EX

HANC autem virtutum principem, veraeque
 felicitatis firmamentum vnicum, puer, iuuenis, vir,
 imo senex viribus defectus ac moriens mirandum in
 D modum

EX ROMANAE ECCLESIAE affectis occidentalibus vnus erit instar omnium,

Ernestus, Hassiae Landgrafius, qui catholici discreti lib. III. c. II. Sect. I.

sic scribit: Es hat es der in vielem sehr rühmliche, obschon Lutherische Fürst, Herr Herzog Ernst von Sachsen-Gothe, mit der Unterweisung und examination des gemeinen Bürgers- und Bauersmanns gar weit gebracht, ob er schon manchmahl ziemlichen Undanck darmit verdienet hat. Idem Landgrafius libello anno 1673. publicato, cui titulum praescripsit:

Extract des veri sinceri et discreti catholici, ita loquitur p. 27: Exempli

gratia: man gehe nach Gothe, und andern vielen protestirenden Dertthern mehr hin, und sehe zu, wie der Sonntag und hohe Feyerstage daselbst ganz anders, als bey denen Catholischen insgemein nicht geschiehet, gefeyret werden, da nemlich die Stadt-Thore den ganzen Tag zugehalten, und jederman in der Kirchen gesehen, und das Spielen, und die Gelächer in den Wirths-Häusern; vielweniger aber Comoedien, Mascaraden, Balleten und dergleichen Fladerwerck nicht gelitten werden. P. 162. Ein Italiäner oder Spanier wird lieber seiner zum höchsten halbstündigen Mieß, als nicht einem solchem cultui, da man zwey ganger Stunden mit beten, Lesen, Singen in lingua vulgari und Predigen zubringet, benzuwohnen Lust haben. Ich halte dasfür, daß die Spanier und Italiäner zur Gothischen Religions-Weise und Kirchendisziplin keine grosse Lust haben würden. P. 22. dixerat: Also siehet man auch, daß aus diesem allen unläugbarer massen dieser Nutzen hernach davon entstehet, daß, insgemein davon zu reden exempli gratia zu Gotha in Thüringen, die Leute ungleich anders in ihrem Christenthum sich informirt finden, und sich in Widerwärtigkeit, und auf dem Tod-Bette

modum excitabat inexhausta sacras literas legendi
 auiditate, et Dei in se amoris confideratione assidua.
 Mi Deus! (sic cogitabat, sic loquebatur castigatissimum

zu trösten, und sein selbst zu beten wissen, als notorie ja nicht das
 Spanische, Italiänische, oder auch das von den Orientalischen Kirchen
 Griechische Christen=Völklein zu thun weiß. Dieses mag nun zwar
 wol etwa von einem ganz Ignoranten und Stupido, oder aber von un-
 ordentlicher Passion ganz und zumahl verblendeten, und von selbiger
 überwältigten in Zweifel gezogen, nicht aber von einem mit den
 Protestirenden recht umgegangenen, und um ihr Thun und Lassen
 wahrhaftig wissenden, geläugnet werden.

ESCHOLA REFORMATO RVM sufficiant multiplicia Duraci de Ernesto
 pietate testimonia, quae eius manu scripta asseruamus. Inter alia inquit die
 III. nov. an. 1670: Cum in hoc itinere nihil aliud mihi sit propositum,
 quam respectum deferre serenissimi principis pietati, quae prae multis
 aliis suarum partium eminent et conspicua est.

ESOCINIANIS Stanislaus Lubienicius suum theatrum cometicum Ernesto offerens sic scribit:

Huic tanto Principi ad laudem et exempli decus ac seculi ornamentum
 nato, quem vt viuum exemplar agnoscunt virtutes Principe dignae,
 Iustitia solis instar cuncta Imperantium et parentium irradians, cle-
 mentia ritu lunae ab ea lumen mortalibus salutare mutuans, fortitudo
 cognatas impenetrabili scuto tegens, mansuetudo earundem actiones
 moderans et commendans, temperantia pro omnium salute dies noctes-
 que excubans, grauitas fororum gressus certos formans, constantia
 earundem sedes firmans, liberalitas opes bono generis humani ad man-
 datum et exemplum diuinum dispensans, magnanimitas praeclaris faci-
 noribus socias exornans, comitas dulcis philomelae more cunctas per-
 petuo exhilarans, prudentia tanquam Helice et Cynosura cunctis cer-
 tam

tiffimum hoc probitatis exemplar) mi benignissime Deus! qua ego re, ego seruulus tuus et mancipium, peccator praeterea magnus ac frequens, qua ego re dignus sum factus, quem esse velles hominem, hominem christianum, christianum principem, principem Saxonem, Saxonem tot fratrum funeribus superstitem, tot belli periculis liberatum, tot haereditatibus auctum, tot sancti tui spiritus donis monitisque ad bene viuendi institutum rectionemque populi christiani instructum? *Totum muneris hoc tui est.* Nisi me Christus apud te in gratia posuisset, non solum peccata mea, sed etiam, mortali iudicio, bene decentissimeque facta tibi motura erant fastidium. Haec secum meditantem, **AVDI-TORES**, mirum non est, continua precandi, Deoque pro

tam viam praemonstrans, pietas omnes latissimis pomoeriis continens, et chorum coelestem claudens, ac Deo, orbi, posterorum memoriae et imitationi commendans, dulcis Musarum chorus Munificentissimum Patronum veneratur, nec non felix soboles apprime refert, exemplar operis huius etc.

E. VACKERORVM societate, nostra aetate, tota Batavia praecipuus D. Koblbanfius, vltioribus extortisque animaduersionibus in historiam ecclesiasticam Loeberi, editis Germanice an. 1703. Amstelodami, p. 18. scribit Der Christlich-eifrige und fromme Fürst, Herzog Ernst zu Sachsen-Gothe. Der höchst-löblichste und sehr verständige Fürst.

pro depulsis malis ac collatis beneficiis gratias agendi consuetudine animum sic obfirmasse suum, vt in diuinae maiestatis admiratione fauoreque suauiter acquiescens facile toleraret nulli nomini non praeferendam ERNESTI PRECANTIS appellationem, qua eum in pueritia a fratribus designatum, in imperio autem ab hominibus profanis lapidatum esse accepimus. Sint principum barbarorum voluptates vinolentae, sint meretriciae, sint sanguinolentae, sint illiberalibus iocis refertae; sint improbae cupiditates regum reginae, rosaque breues, *quae pereunt hodie, nisi mane legantur*; ERNESTO, a prima pueritia Dei veneratione imbuto, non libitum est nisi in sacrarum literarum ac piarum precum constantissima amoenitate animum remittere, acres mentis occupatae curas perpetuo innocentiae tenore ac coniugis castissimae alloquio condire, rem Dei publicam curando, et ad vltimum improbitatis excidium nitendo, honeste ac laudabiliter otuari.

QVA viuendi ratione factum est, ut salutare ac admirabiliter insolens pietatis lumen in totam aulam diffusum, velut e sublimi specula, externorum
homi-

hominum animos in principem conuerteret, persuaderetque ciuibus multo maxima ex parte ad omnem humanitatem institutis, ne aliunde, quam ab amore Dei, omnium virtutum auctoris, beatæ vitæ præsidia sibi desumenda esse existimarent. Non enim naturali quadam perspicientia, sed diuino beneficio, Christi que cultu principem suum obtinuisse nouerant, vt, cum Vespasianus iunior in vitæ fine dixisset, *nullum extare suum factum poenitendum, excepto duntaxat vno*, ERNESTVS hoc additamento non indigeret, nec proiici in eum posset illud tritum: *Semel insaniuimus omnes*. Neque tamen hoc vno præstitit suæ ætatis mortalibus, quod Deum diligentissime colebat, quod opem ferebat supplicibus,

E

dabat

- e) *Vel vnum Boeclerum audiamus scribentem p. m. 76. musæi*: Vidi aulam Principis, sanctissimis moribus, et probatissimis agendi imperii rationibus ita institutam, vt Xenophontis Cyrum non ad fidem scilicet historię, sed ad imaginem boni Principis scriptum, aut Plinii Traianum, oratorio potius quam historico opere adornatum, memorari et extolli censerem, si alieno ista notitia testimonio niteretur. — Solicite accuratus est in cognoscendis et definiendis causis Princeps: neque satis habet, audisse aliquam legem, aut nomina ac sententias eorum, qui in simili causâ pronuntiarunt, percepisse: quid iudicandum omnino ex rationis bene informatae præscripto sit, declaratum ostensumque dari postulat. — Non mirum ergo, si exemplum etiã absentis Principis in partem rationis venit diuersa apud tribunalia. — Non potuit obscurum esse, designari hac oratione Principum decus, Ernestum Saxonicum.

dabat salutem miseris, consolabatur affictos ac periculis liberabat; quae omnia impetrata sunt praeclarissima illa ciuitatum gubernatrice, innocentia principis; sed ad meliora nitens id elaborauit maxime, vt ciues suos omnes, decurso huius vitae spatio, et quoscunque alios, ad beatam immortalitatem diuinumque animorum concilium eueheret. Quod quo magis intelligi posset, ordiar paullo altius, ac omnem instituti ordinem reique tractatae modum explanabo.

SOSPITATORIS nostri praeceptionum, quomodo a Christianis euangelicis traduntur, tenacissimus erat, non magis propter vtilitatem, quam doctrinam de ciuium in rebus ciuilibus libertate, nulla diuinae destinationis necessitate impedita aut sublata, deque summorum imperantium potestate, nulli seu sacerdoti, seu populo obnoxia, tranquillitati publicae afferunt; quam ex cognita earum praestabilitate coelesti, quandoquidem de Deo, decretisque et actionibus eius, ideam summo bono dignam purissimamque efformant, omnibus mentis humanae morbis, ac ipsi mortis acerbitati, medentur, in vitae immortalis ademptione nihil hominum viribus, caeremoniis, inuentis, sed omnia diuinae miserationi, ac Christi recuperatoris

facri-

sacrificio pro singulis in Deum peccantibus oblato, tribuunt, pietatisque studium sic commendant, iniungunt, exigunt, vrgent et a mortalibus flagitant, vt primam euangelicae ecclesiae vocem lineamque, hanc fuisse inter omnes constat: *Dominus et magister noster Iesus Christus dicendo: poenitentiam agite, omnem vitam fidelium poenitentiam esse voluit.*^f

IGITVR vtrumque ERNESTO propositum fuit, vt ne qua falsa doctrina ac deliramentis fanaticis religionis nostrae capita, e diuinis voluminibus collecta, librisque symbolicis comprehensa, conspurcarentur; et vbique pietatis exercitia sine ciuitatum clade, aut politiarum euerfione, efflorescerent. Quarum rerum duarum splendorem maximum in posteriore, necessitatem in vtraque sic esse arbitrabatur, vt pietas ex falsa rerum diuinarum cognitione non magis consequi possit, quam obsequium cultusque imperatoris pro gregario milite habitum in exercitu. Quamobrem cum nullus verae pietati locus sit, vbi humana ratio, aut praeter sacras literas excogitata dogmata, superflitioque et pertinacia traditam a Christo religionem moderantur; quantum conniti animo, quantum labore

f) *Zo. I. Jen. L. f. 1. b.*

labore contendere potuit, tantum faciebat, scribebat, hortabatur, vt conseruata doctrinae euangelicae puritate vnus eiusdemque fidei regula ecclesias nostras omnes conglutinaret, vt vnum omnes sentirent, vt omnes vnum studerent ac meditarentur. Ex quo coortum est, vt magnam pecuniae vim ad constituendum, quod Nicolaus Hunnius suaserat, theologorum collegium ^g reponeret, aestimandique tam salutaris operis ergo, ac communi consilio perficiendi, filium Albertum ad septentrionis reges ablegaret, reiecta interim, ac prorsus damnata nostratium et Caluini placita retinentium ecclesiarum permixtione, commendata autem, ac literis, consiliis, legationibus obtenta fere compositione litium Calixtinarum. Vt iam pudendum sit, principis nostri, in publica patriae calamitate, reique priuatae penuria, sanctiores fuisse ac splendidiores conatus, quam plerorumque regum

omni-

^g De hoc principis instituto fide aetorum, quae omnia in promptu sunt, nonnulla diximus libro III. c. III. p. 170. compendii Gothani historiae ecclesiasticae. Albertus ad reges missus est post maturam deliberationem principe praesidente, et consultationis argumentum proponente institutam an. 1670. die 15. Martii sqq. consultoribus politicis Heydenreicho, Ludolfo, Prucknero; theologis autem, Oleario Halensium in Saxonia antistite, Io. Musaeo, Gottero, Ludwigo Verpoortennio, &c.

omnibus copiis circumfluentium. Non queo satis mirari, ERNESTVM, quod potentissimi principes neglexerant, etiam ante haereditatum accessiones, sacrorum euangelicorum, quorum eadem antiquitas, quae ipsius terrarum orbis est, procurationem intra ecclesias plantatas neququam continuisse; sed durissimo tempore, ultra nostratum in Silesia, Polonia, Hungaria et Moscouia coetus religiosos, quibus missis libris, pecunia, consiliis etiam ac commendatione adiumento praesidioque fuit, extra Europam nouas agitate ecclesias. Huc cogitationes suas, huc magnam aerarii partem, huc studium contulit non nobis solum, sed posteritati etiam admirationi futurum. Ut a multis huius magnificentiae documentis nunc recedam, non vos praeterit, AVDITORES, Eusebium Renaudotium^h et Ioannem Baptistam Sollerium

F

lerium

h) *Praefatione historiae Patriarcharum Alexandrinorum Iacobitarum, editae Parisiis anno 1713. inter alia sic ait Renaudotius circa medium praefationis:* Fuit sane Ludolfus omnium, quos Europa nostra tulit, Aethiopice doctissimus, cuique ea lingua plus quam nemini debet. *Paulo post:* Erunt fortasse, quibus displicebit, quod, cum plerique, a quibus de Ecclesia Alexandrina aliquid ab annis plus minus triginta scriptum est, Vanslebium vbique appellent, alii ut eum exscribant, multi ut refellant, eorundemque saepe librorum yterque testimoniis uti soleamus, rarissima duplicis eius operis mentio fit, primi quod Italica lingua; alterius quod Gallica

leriumⁱ confessos nuper esse plus decies, in enucleanda Alexandrinae atque Aethiopicarum ecclesiarum historia Vanslebi Ludolfique laboribus id se auxilii consecutos esse, quod ex omnis aetatis scriptorum vix sperare potuissent monumentis. At vero ERNESTI PII auspiciis sumtuque et Vanslebius et Ludolfus in claram lucem emerferunt. Roma enim Gotham arcessito Gregorio Habessino ita in rerum Africanarum cognitionem exarsit eruditissimus quisque, ut iuxta cum Ludolfo Aethiopicae et Arabicae linguae studerent plurimi optimarum artium professores, ERNESTVS autem in Abyssiniam mitteret Vanslebium,^k eoque instituto quasi signum ali-

Gallica nostra edidit. Sane neque disimulare per quos profecerim, animus fuit, neque Vanslebium, quo antequam in Aegyptum proficisceretur, vsus sum familiariter, vel minima suae laudis parte fraudandum existimaui.

- i) *Traſtatu de patriarchis Alexandrinis, tomo V. Antverpiens de actis Sanctorum Iunii praemiſſo. Praefationis p. XII, ait: Ludolfus iam saepe commemoratus et saepius nominandus.*
- k) *De Vanslebi itinere non pauca congeſimus in Catalogum MSS. Bibliothecae Goth. p. 64. et cap. III. lib. II. compendii hiſt. eccles. Gothani p. 12. 174. Conf. Tenzelii ſupplementa hiſt. Gothan. p. 928. Vitam Vanslebi ſcripſit nuper Iacobus Echard to. II. ſcriptorum ordinis praedicatorum p. 693. ubi ait: Animi ſui dotibus Erneſto Saxoniae Duci, Gothae Principi, probatus ab eo in Aegy-*

aliquod tolleret ad bene sperandum de statu christianorum in Africa etiam remotiori perquirendo. Quod cum de ERNESTO dicimus, cuius omnis vita in laboribus gloriosis consumta est, Gallorum et Italarum doctissimorum suffragiis ita dicimus, vt neque vera laus ei detracta hac oratione, neque falsa afficta esse videri possit. Sed tamen in peregrinorum christianorum curam incumbens non destitit summa diligentia prospicere suae ditionis ecclesiis. Nam et Seckendorffio autor fuit scribendae historiae sacrorum per Lutherum in occidente repurgatorum;¹ et de-

distur-

Aegyptum et Aethiopiam missus est, qui regiones illas et populorum ac cleri exploraret dogmata et ritus, consensionemque illorum aut disensionem cum protestantium ac Romanae ecclesiae catholicae fide, moribus ac vsibus ocularis testis annotaret.

- 1) *Seckendorffius praeloquio historiae Lutheranismi*: Saepe mecum egerat laudatissimus Princeps, vt Reformationis, superiori seculo in Germania, aut saltem in Saxonia, peractae historiam literis mandarem. Ostendebat eum in finem centena et plura actorum volumina, quae ex Archiuus et scriniis maiorum suorum, quaedam et aliunde collegerat. Exemplum mihi proponebat Friderici Hortlederi, Consiliiarii quondam Vinariensis, quo familiariter vsus fuerat, multisque illum adminiculis ad magnum illud de bello Schmalcaldico opus adiuuerat. Maioris utilitatis et gloriae materiam mihi offerri existimabat, si ex actis, tam Principum, quam communitatum, aut priuatorum, quorum non exiguum

disturbando improbitatis regno, imbuendisque doctrina christiana ac pietate ciuium animis, assidue cogitauit. Quod est enim templum, quae schola, qui tota regione locus, in quo non extent Ernestinae sanctitatis impressa vestigia? *Quo semel est imbuta recens seruat odorem testa diu*, ac magni interest, quid quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, in gremio matris impiae, an in piis Christi sermonibus educetur. Igitur, praeter iuuentutis ad puerilem sapientiam informandae methodum, ludi moderatorum causa publicatam, in scholas traducta est Sospitatoris nostri doctrina salutaris, et Catechismi omnium tam Graecorum, quam Latinorum ecclesiae patrum

scriptis

quam multis locis copiam reperiri posse dicebat, eruerem, quo consilio et successu Religionis reformatio tractata fuerit, utque a leuibus initis in eum statum processerit, quem posteritas vix admirari satis potuit. Dei, aiebat, profecto digitus is fuit; ingrati sumus, qui hunc non agnoscimus, memoriamque rerum tam illustrium non accuratius conseruamus et propagamus. Haec quidem nec furdo nec pigro ingerebat; sed, pace beatissimorum manium tanti Principis dicere liceat, aut mihi tunc plus tribuebat, quam exequi in illa adolescentia mea potuissem, aut iusto leuiorem, pro vastitate ingenii sui, aestimabat laborem, quem consistere posse credebat cum perperuis in aula occupationibus, quibus me in Consiliariorum numerum anno Christi 1651. aetatis meae vigesimo quinto adscitum onerabat.

scriptis praestabilior expositio,^m qua et recte de rebus diuinis sentiendi modus, et bene viuendi efficacissima instituta continentur. Hinc ventum est ad domos,

G

et

m) *De Principis laboribus catecheticis haec nuper tradidit vir doctrina, iudicii acrimonia et pietate praestantissimus, D. Albertus Meno Verpoortennius, Collegii Casimiriani Director, in catecheseos Lutheranae memoria seculari: Animadverit hoc pro sapientia sibi divinitus concessa ERNESTVS Saxonum decus, (vel solum enim ERNESTI Saxonis et PII nomen omnes omnium laudum apices complectitur) et quum per belli Germanici diuturnitatem non tantum terris vastitatem, sed et ciuibus inscientiam veri rectique moris passim inductam esse cerneret, quamprimum tempora tulerunt, toto pectore in eam curam et cogitationem incubuit, qui hanc caliginem depelleret, luce veritatis diuinae omnium mentibus, pro captu uniuscuiusque, circumfusa. Equidem si totum hoc Principis institutum explicare dicendo, et pro dignitate exornare vellemus, multa possemus afferre, et digna cognitu, et usu salutaria, neque tamen adhuc omnibus aequae perspecta et explorata. Verum ab isto cursu angustiora temporis chartaeque spatia nunc revocant. Sufficiat igitur, verbulo monuisse, optauisse quidem Principem Serenissimum, ut totum hoc negotium communibus Regum ac Principum Euangelicorum consiliis suffragiisque susciperetur atque conficeretur; ideoque cum aliis, agnatis maxime et amicis, sententias contulisse; sed quum alii alia agerent, recte existimauisse, non esse, quod studium suum maneret aliorum siue negligentiam siue occupationes. Tum vero nihil temere, nihil inconsulte aggressus est, sed priuatim ab initio prudentium consilia exquisiuit, mox explorato per viros idoneos statu singularum ecclesiarum, et re in Consistorio Ducali, cum euocatis Ephoris, Adiunctis, et Pastoribus deliberata, Catechesiu Lutheri fundamentum institutionis publicae esse voluit: in qua vt*

vna

et familiarum patribus in manus tradita domesticorum regendorum regula typis excusa, constitutis insuper publicae priuataeque disciplinae inspectoribus, ac promulgata, de correptione christianorum fraterna, institutione. Tum demum de adultorum ignorantia, catechismi explicatione, et duplici intra vnam hebdomada

vna et consentiens per totam prouinciam ratio esset, neque tamen diversa hominum genera, ingenia, processus discendi, sibi inuicem totique huic instituto officerent; certis clasibus auditorum, penitis disciplinae, temporibusque descriptis, rem omnem complexus est; vt et rudium senumque pudori consuleretur, et ceteris proficiendi esset occasio. Hinc partibus suis varie distincti *libelli Catechetici*; ita tamen inter se aptis ac cohaerentibus, ut nec doctorum, nec auditorum progressus impidirentur. Praeter varia *Edicta*, huc pertinent *Das Lese-Büchlein, die Catechismus-Vbung, Bericht von hoher Nothwendigkeit der Catechismus-Information*. De *methodo* docendi Catechesin speciatim agit praeceptum prudentissimum, volumini *Legum Gothanarum de rebus ecclesiasticis* non ita pridem inferum: *Instruction wegen der Catechismus-Information*. Quibus rite inspectis atque expensis facile aequis bonisque fatisfiet, si alicubi hoc institutum in quasdam reprehensiones incurrere videatur. Certe huius studii pietatisque suae eximium cepit *Optimus Princeps* fructum. Nam et omnes ciues suos, quotquot se Principe, nati atque his institutis imbuti erant, quum ex vita discederet, et ad vsum vitae ciuilibus et ad veram Dei agnitionem probe comparatos: et exteris haec exemplo esse, ad similes rationes inuendias, vidit. Quanquam enim ea aetate *Moscovitae* rarius cum ceteris extra Sueciam Poloniamque gentibus Europaeis consilia communicarent: Tamen ERNESTI instituta non minus ecclesiastica, quam ciuilia atque oeconomica, missa legatione, diligentius inspicienda, duxerunt.

mada examine publico extirpanda, sanxit incredibili
 successu prosperata. Quinetiam sacras literas praestan-
 tium theologorum vigiliis sic curauit lingua vernacula
 explicandas, vt tota ecclesia illo opere per Germa-
 niam magno cum rei christianae emolumento vteretur,
 nec facile esset lautioris fortunae patremfamilias re-
 perire, qui sibi ac suis hunc thesaurum non compa-
 rasset. Ne autem bene ordinata collaberentur,
 instituto protosynedrio abunde cautum est, principis
 auctoritate sic instructo, parato, armato, vt totum
 ecclesiae corpus curare, et a ministerii ecclesiastici
 candidatis non studiorum solum, sed et vitae trans-
 actae conditionem reposcere, moderarique confitro-
 ria inferiora, et multa cuiusquemodi ad scholarum,
 ex quibus publica salus pendet, vtilitatem in medium
 afferre possit, ne cui necesse sit, recte docendi, et
 officium faciendi aliunde suspensas habere rationes.

ANTE

n) *Biblia Vimaricensis et Ernestina vocantur, de quibus nonnulla diximus libro III. Compendii Gothani historiae ecclesiasticae p. 126. Plura notarunt Pfeiffer-
 kornius historia memorabilium Thuringiae an. 1684. Germanice edita, p. 104.
 Tenzelius supplementis reliquis hist. Gothanae p. 897. et in colloquiis mensuris
 an. 1693. p. 815. venerandus doctissimusque vir, Elias Martinus Eyringius,
 in vita Ernesti Pii cap. XVI. nec non sacrarum et profanarum literarum
 peritia, innocentiaque morum praestantissimus amicus noster, Erdmannus
 Rudolphus Fischerus, in vita Ioannis Gerhardi p. 434.*

ANTE id tempus, quo ad patriae reipublicae gubernacula accedens ciuium suorum ignorantiae atque vitiis bellum publicum indixit fecitque moderatissimi animi princeps, confitendum est, copiarum ducem etiam militaria munera obiisse, quibus multum humani sanguinis funderetur, idque sub Gustavo Adolpho, Gothorum rege nunquam in praeliis aduersam experto fortunam, et in Saxonia inter victoriam occiso. Sed aegerrime ac tum demum ad arma sumenda adduci potuit, cum in turbis publicis, ac consequendae iustitiae desperatione, nullum aliud expediendae salutis medium posset excogitari, perindeque haberetur quiescere ac interire. Etsi autem imperans in aliorum castris fortuna in ERNESTINIS seruiret, aut certe obediret principis ad Deum precibus; tamen Pompeii vox truculenta, *armatus leges ut cogitem?* nunquam illi excidit, nec *prae armorum strepitu leges a se exaudiri posse* cum Mario negavit, quod patriae exitium miseratus christianis principibus non esse humano sanguine prodige vtendum opinaretur, armaque ferens semper in iustitiam ac pacem prospectaret, quam, Pragae factam, licet infestissimam familiae suae, praetulit speratis fratris BERNHARDI victoriis, cum gladium ne semel quidem scelere imbuisset.

CER-

CERTE post Nordlingensem Caesaris triumphum, in quo, vt Sueci tum sentiebant, *victrix causa superis placuit, sed victa Catoni*, simul bellandi animum et Franciam orientalem amisit, cuius regendae potestatem frater illi tradiderat BERNHARDVS, magnus ille Bernhardus, et commemorabili virtute praeditus, qui cum fortitudine superasset aetatem, ac Gallis timori fuisset, incidissetque in suspicionem regni, nescio cuius, appetendi; veneno, sicut nostis, necatus est. Tum in Thuringiam se recipiens ERNESTVS regionis auitae gubernationem sic auspicabatur, vt multo mallet populum exemplo, quam legibus regere, nec opes violentas, sed caritatem salutemque ciuium concupisse non immerito omnibus videretur. Sicut magnes efficacia sua in nauigiorum cursus, ita vita principis in ciuium vitam dominatur. Sicut obscurato sole omnia tenebricosa fiunt, ac frustra sunt de visu praeceptiones; sicut si grammaticum se professus quispiam barbare loquatur, aut si absurde canat is, qui se, haberi velit Musicum, hoc turpior fit, quod in eo ipso peccat, cuius profitetur scientiam; sic princeps vel saluberrima edicens vitae suae maculis omnia contaminat, rectique ac honesti praeceptor vitiis affert, quam sibi

H aufert

aufert commendationem. Igitur rex sui, ERNESTVS, statim vt in Thuringiam rediit, latis a se legibus obtemperabat, ciues autem, quibus sui conueniendi potestatem omnibus faciebat,° filiorum, ac beatae immortalitatis cohaeredum instar amabat, potentia nunquam intemperantius, ac ne in nocentes quidem acerbiorē, imperio temere vsurus. Cumque non ignoraret, multi-

o) *Didicerat a Gustavo Adolpho, de quo consentientibus non modo historicis, sed etiam testimonii rerum ipsarum, scribit Berneggerus in laudatione funebri:* Ab omni non fastu modo, sed et suspicione eius alienissimus: quem iis relinquendum putabat, quibus, nec iniuria, interdum inter arcana principatus habetur, ignorari subditis. Ipse quidem cum omnia, quibus vis imperii continetur, haud negligenter stringeret, facile transigebat cum iis, quae speciem non egrediuntur. Iraque curiosē vesci, vestiri, loqui; et, ne Principem publicare videretur, vocis ac pedum vsū amittere; aliaque friuola, quae, velut infantibus, vsū maiorum tanquam nutricula circumdedit, non transcendere, seruitutem credebat, non imperium. Igitur domi forisque, etiam tenuissimos non fastidire, miscere colloquia, incorrupto regis honore: quem certe minus folleter custodiunt, qui maiestatis imminutionem interpretantur, nisi priuati homines ad conspectum eorum, tanquam atrocis alicuius ferae, pallidi et exanimis diffugiant: vel saltem attoniti, ceu periculum adituri capitis, aut elephanto porrecturi stipem, accedant. At ille, tanquam callidus auceps hoc comitatus visco omnium hominum amorem vinxerat: confectus praeterea rem quantouis pretio non caram, vt nemini, qui peritia qualiscunque rei praecelleret, paupertas aut nascendi infelicitas obesset, quo minus in conspectum famulitiumque regis penetraret: cuiusmodi hominibus aditus in aulas alioqui fati sollicitè praeccluditur.

multiplicia Germaniae principibus iura esse, quorum nonnulla ad iustum legitimumque imperium, alia ad gratiam faciendam, quaedam ad fisci utilitates pertinerent; sic temperabat omnia, sic autoritate omnibus cupiebat prouisum, ut suum cuique tribueretur, nulli autem ciuium ordini alterum supplantare, nulli immunitatibus priuilegiisque nuper quaesitis suam onerum publicorum ratam portionem in plebeculam deuoluere, nulli fiscum aliena calamitate locupletare fas esset. Qua ex re, atque ex aulae Ernestinae sanctimonia, quantam voluptatem cepisset Gregorius Habessinus, vir, sapientum iudicio, ingenii ac virtutum claritudine praestans,^p non meis, sed magni excellentisque viri, Iobi Ludolfi, verbis^q recitabo, narrantis hoc modo peregrini hominis sententiam: *Apud nos, cum audiret atque videret: subiectos moderata libertate frui, Principem functioni suae intentum nihil per vim, nihil tumultuarie, sed cuncta maturo consilio, reque bene deliberata agere, collegia Consiliariorum suorum quotidie frequentare: facilem se accessu praebere: et literas*
suppli-

p) *Diliberus literis ad Ernestum an. 1652. scriptis: Der Fronme und in den Aethiopischen Kirchen- und Regiments-Sachen hoch-verständige Herr, Gregorius Abyssinus.*

q) *Commentario ad prooemium historiae Aethiopiae p. 33.*

supplices e manu porrigentium accipere, nec eas reponere, sed expeditionis curam habere; beatos praedicabat populos, qui hoc pacto regerentur. Vbi ad aulam animum aduerteret, et cuncta procul a fastu et luxu ordinate peragi cerneret, Principem ipsum cultus diuini et precum horas tanquam canonicas strictissime obseruare: Liberos in pietate, bonisque artibus solcite educari: mane et vesperi familiam ad preces conuocari: prandium et coenam statis horis inchoari et finiri: disciplinam bonosque mores, quasi in asceterio quodam coli, lusum atque lasciuiam abesse; solitum suum STVPENDVM! exclamabat, ac VIX ITSHEGVM SVVM (summum monachorum Antistitem) SANCTIVS VIVERE POSSE dicebat: Nec minus suspiciebat Principis in restauranda urbe, et aedificanda noua arce, aliisque rebus priuatis curandis sedulitatem. Is enim solebat ubique praesto esse, parare omnia, pauca solis ministris agenda relinquere, ac in futurum posteritati prospicere.

QVAMVIS autem placide leniterque imperaret ERNESTVS, imperabat tamen inaudita grauitate, eoque in summa parsimonia sui cultu, vt subiectos sibi Thuringiae comites non fineret illis sese officii aulicis subducere, quaecunque demum viri nobiles pranso aut coenato principi nunc praestare solent, rogatusque de controuersis illustrium familiarum honorarius arbiter tanto frequentius delatas ad se causas iudicaret,

quo

r) Incendio magnam partem perierat an. 1646. vid. Tenzelii supplementa p. 905.

quo studiosius adhortatus est suos, ne aduersus agnatos in supremis Germanici regni tribunalibus litem instruerent; sed arbitriis, quae latine inflexa voce Germanica aufregas dicimus, diffidia sua ex aequo bonoque permetterent componenda. Reliquam ERNESTI prudentiam aestimabitis, AVDITORES, ex eius praeclare dictis, quae multa feruntur, siue aliunde sumpta, siue ab ipsomet excogitata, haec autem inprimis:

Princeps non est aptus regendis hominibus, qui Deo non est subditus.

Princeps neminem metuens metuat oculum omnia videntis Dei.

Dei timor custos ac thesaurus principis, quo remoto ab affinitatibus, diuitiis, caeremoniis aulae, atque foederibus tantum praesidii habebit, quantum ab atomis suis impetrauit vim fati extimescens Epicurus.

Principi in coelum adscensuro viae impedimenta, ipsumque coelum quotidie meditanda sunt: difficile enim est, in summa fortuna summum bonum consequi.

Princeps otiosus Deo exosus.

Princeps Deo confusus nunquam confusus.

Princeps non minus hominem se esse, quam hominibus praesse meminerit.

Pessimi principis consilarii: iracundia, odium vetus, calumnia et insolentia peregrina.

Princeps non virtute ac meritis, sed fauore, aut odio, praeiudicatisque seculi opinionibus ministros suos metiens, talpa est.

Princeps inopiam si tollere vult, mater eius est tollenda, luxuries. Non

*redituum affluentia, sed moderata pecuniarum erogatio affert diuitias. Tertiam acceptorum partem fiscus ad tempora dubia referuet, agri patrii fructibus, aut vectigalibus domesticis nunquam emturus inani-
tatum transmarinarum dulcedinem.*

Princeps, ut mortales reliqui, animam gerit duabus instructam partibus, ratione, veritati atque honestati dedita, et deinde appetitu, in pessima quaeque prono, quanquam animus alius in alia vitia propensior sit. Vna igitur cauendi adulatorum insidias ratio est, meminisse, amicum semper priori ac meliori parti se accommodare; adulatorem posteriori, addictaeque cupiditatibus velificari, perniciosus nociturum, si non ioco agat, aut comicus sit, sed personam gerat tragici histrionis.

Princeps, qui delatores non castigat, irritat.

Bono principi non id aequius, quod validius, sed id validius, quod aequius.

Principis credendi facilitas, cuius aures nihil accipiunt, nisi iucundum et laesurum, desinit in illud Diocletiani: Bonus, catus, optimus venditur imperator.

QVIS iam miretur, **AVDITORES**, sic sentientis, et ad hanc normam imperantis principis aeraria locupletata, instituta probata, consilia denique omnia prosperata fuisse, atque in eam defuisse auctoritatem virtutumque famam, uti magnus Moscouiae Tzaarus, **Alexius Michailowicz**, anno **clō lōc lxxiv.** legatum

Gotham

Gotham mitteret ERNESTINAE felicitatis causas, rationemque tractandae reipublicae inuestigaturum; ceteri autem ciuitatum rectores ERNESTI imperium omnes quidem laudarent, pauci imitarentur, siue Christi praeceptis accommodatius habitum desperarunt adamatis sibi seculi moribus sociari posse, siue laborum taedio visum est inimitabile. Quid, inquam, iustius, quid exploratius, quid facilius creditu, quam omnia salubriter euenisse principi sine superstitione, ac pompa pio, sine fordibus frugali, sine scrupulofitate industrio, in quo animaduertes praeterea ministrorum legendorum, et suae cuiusque indoli accommodatis laboribus praeficiendorum excellentem quandam ac ferme diuinam solertiam, eos, qui reipublicae ornamenta essent, ornantem egregie, probra autem atque abdomini nata humanae societatis dedecora constantissime aspernantem. Habuit autem ministrorum omnis generis tres ordines: in extrema iuuentute uiuentium, qui discerent, virorum, qui laborarent, et senum, qui consilium darent, atque labores reliquorum gubernarent; nec in ampliorem gradum illustrissimus hic mentium formator promouit quenquam, qui tirocinii rudimenta improspere

depo-

deposuisset, aut per saltum in rerum arduarum administrationem ac senatoria consilia ipse se voluisset immittere. Quaecunque enim natalium, quaecunque educationis ingeniique adiutoria iuuentuti tribuantur; tamen prudentiae civilis usum ne regum quidem filios cum nutricis lacte unquam suxisse, innumerales iuuenilium consiliorum exitus declararunt, cum publicae rei, tum multo etiam magis ipsis exitiales autoribus. Quamobrem ERNESTVM certum est virtutes in omnibus laudasse, in senibus autem dilexisse inprimis, irascentem Catoni maiori ob faeuitiam inferuos decrepitos, probantem autem magnopere Plutarchi de hac re sententiam, ex Hieronymi Boneri^s versione Germanica sibi persaepe praelectam. Id

retu-

18) Boneri vitae Plutarchi prodierunt Colmariae an. 1541. ea dialecto, quae illiteratis hodie vix sit ad palatum futura. Igitur paullo dilucidius exprimemus f. 218. obuia: Catonis Führenen ist viel zu rauh und herb gewesen, daß er die Knechte, die an seinem Dienst mit Alter beladen worden, gleich wie die unvernünftige Thiere, zu verkauffen, oder sonst auszuschlagen gewohnt war. Es geziemt einem frommen Mann, daß er auch denen Pferden und Hunden, so ihre Krafft durch Arbeit geschwächet, ihre Nahrung reiche. Es ist gar unsöblich, daß wir die, so uns lieben und dienen, gleich den Schuhen, oder andern Geschirren, so die zerbrechen, hinwerffen sollten.

retulerunt nobis, quorum ministerio diu vsus fuit, viri fide dignissimi, affirmantes insuper, ac multis testimoniis confirmantes, neminem, nisi in atroci crimine deprehensum, ab officio deiecisse, deiectos autem alibi, et in angustias immeritas adductos in dignitatem amissa haud minorem saepenumero curasse restituendos.

SED ad alteram positi epitaphii causam progredior, quam fuisse diximus providentiam PRINCIPIS nostri publico hoc monumento posteritati suae pii iustique imperii formulam praescribentis, ad quam patriae patris nomen gesturi sua omnia dirigerent. Nimirum difficilem regnandi artem, aui exemplo in hac tabula descripto, facilius, quam praeceptorum multitudine intelligi posse ratus, toti familiae communem velut praeceptorem hodie nuncupat atque praeficit, ERNESTVM. Id autem non tui commonendi aut inflammandi causa factum est, FRIDERICE HAERES, quem omnes nouimus mori, quam foedari malle, atque inde a puero sic imbibisse ERNESTINAE indolis succum, vt ab hac virtutis via, aut potius ab hoc glo-

K

riac

riae cursu deflectere mortis instar sis putaturus; sed principes alloquitur PATER tuus, PATER noster, PATER patriae, qui post te auitam rempublicam longae ferie capeffent; quodque prudentis est, praesensione prope diuina in futurum prospiciens, absentes illos, tanquam praesentes essent, ad hoc religiosum monumentum vocat, perque salutem publicam obtestatur, vt primum quidem Deum, tum vero ERNESTVM piuum semper secum esse, et rebus suis omnibus interesse arbitrentur. Auditote igitur, principes olim nascituri, ERNESTVM, hominemque ex omnibus vnum, quo praesente vir prudens impius aut ineptus esse minime vellet, vitae vestrae testem ac spectatorem hodie commendari vobis diuinitus existimatote.

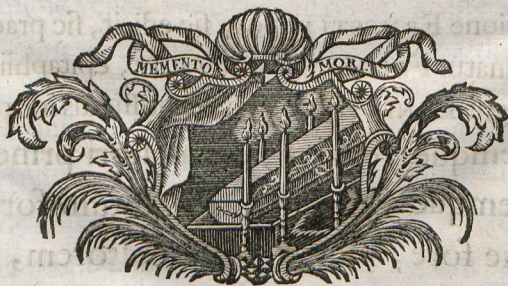
SI qui vestrum ad deferenda puriora sacra olim proritabuntur, constituitote vobis ante oculos ERNESTVM, qui ex arce sua Fridenstein, euangelicam religionem fide heroica professus, in coelum profectus est, atque ex hac tabula succlamat in vero Dei cultu titubantibus: *Haec vos admittere indigna genere nostro!* Si quis
vestrum

vestrum allectabitur ad impietatem, ad voluptates, ad luxum, ad crudelitatem, ad calumnias audiendas, ad pauperes opprimendos, ad vectigalia praeter aequum et bonum augenda; statim occurfet animo ERNESTVS PIVS, quem vobis omni affeueratione affirmamus, Cyri^t sententiam plus millies laudasse: *imperio dignum non esse quenquam, qui non sit subditis melior.* Hunc domus Gothanae auctorem, cuius laus omnis atque felicitas orta a pietate ad remotissimas gentes permanuit, hunc genitorem vestrum animis ac memoria tenetote ex hac tabula minitantem: *haec vos admittere indigna genere nostro!*

SIC enim is, cuius regiae stirpi aeternam felicitatem omnes comprecamur, non sanguine magis, quam viuendi imitatione ERNESTI nepos, sic edicit, sic praecipit, sic vaticinatur FRIDERICVS INTEGR, epitaphii huius atque signi ERNESTINI magnificentissimus instructor: ita quemque vestrum, o nascituri principes! ita quemque vestrum Deo gratum fortunatumque fore, hunc Christi cultorem, hunc restitu-

① Apud Plutarchum de regum scite dictis, to. II. opp. p. III. 172.

restitutorem pietatis, hunc disciplinae publicae assertorem, hunc populi conseruatorem, hunc vltorem scelerum, hoc ornamentum christiani orbis, hoc misericordiae perfugium, hoc solatium annonae, hunc pauperum patrem, hunc miserorum consolatorem, hoc tranquillitatis propugnaculum, hunc
MAGISTRVM PROBITATIS vt quisque
sibi maxime proposuerit
ad imitandum.

STA-

STATVAE HONORARIAE
INSCRIPTIO.

D. O. M. S.

CVI ob religionis euangelicae tuitionem, pietatisque studium tota Europa praedicatum, ac disciplinae ecclesiasticae, quae rei christianae scipio est, instaurationem prosperam, Pii cognomen grata posteritas tribuit, Germana virtute Princeps, ERNESTVS, Saxoniae Dux, Ioannis Friderici Electoris, puriora sacra, etiam in captiuitate, et comminationibus potentissimorum Principum confessi, pronepos, iuxta cum sanctissima coniuge, Elisabetha Sophia, Altenburgica, in hoc choro expectat resurrectionem. Praestantissimus hic recti moris vindex sub Gustavo Adolpho, Suecorum Rege, magis quia patriae auxilium negare nequiuerat, quam quod armorum amans esset, decies praeliatus Paphemii impetum ad Luzenam compressit, fratrisque Bernhaldi vice Franconiam orientalem ea animi moderatione rexit, vt Episcopus in pristinam dignitatem restitutus fateretur, in publica priuataque re sancte et frugaliter dispensanda se ab ERNESTO superatum. Pacata Germania auitae regioni, fame, milite ac peste miserabiliter deuastratae, Bibliorum sacrorum in domos, catechismi in templa, literarum in scholas, iustitiae in curias inductione, paucis annis foecunditatem, opulentiam, vitae cultum honestatemque dedit, in oeconomia, in arte rectoria, in pietate, in omni virtute Princeps, egestateque

teque ac calamitatum publicarum vsu ditescendi rationem perdoctus
 Fridensteini conditor, ciuium suorum peraeque pater, pensitator
 meritorum, remunerator laboris, eruditorum hominum inlustrator
 magnificus, naturae et sacrae scripturae indefatigabilis scrutator.
 Toto imperio sic floruit consilii auctoritate, vt controuerfiarum in-
 ter Principes maximos arbiter nominaretur a Caesare, eligeretur a
 disceptantibus, idemque sonaret per Germaniam, sapienter imperare,
 et ERNESTVM Gothanum imperando imitari. Obiit aetatis
 anno LXXV. orbis redempti c1o Ioc LXXV. in arce Fridenstein, tota vita
 expertus, quod iam in beata immortalitate cumulatius experitur,
 pietatem ad omnia vtilem esse.

Aui optimi pios cineres veneratus H. M. P.

FRIDERICVS II.

Dux Saxoniae Gothanus.

A. O. R. c1o Ioccc xxix.

Lamina sepulcro imposta:

ERNESTVS PIVS et coniux, ELISABETHA
 SOPHIA,

Duces Saxoniae,

hic expectant resurrectionem,

NENIA

NENIA PANEGYRICA
IN CONSECRATIONE
ERNESTI PII
CEREMONIA LVGVBRI DECANTATA.

CARMEN AD RECENTIORVM NORMAM
COMPOSVIT
CHRISTIANVS SIGISMVNDVS LIEBE,
SERENISS. DVCI GOTHANO AB EPISTOLIS
ET ANTIQVITATIBVS,

MODIS ANIMAVIT MVSICIS
GOTTFRIDVS HENRICVS STOELZEL,
REI MVSICAE IN AVLA GOTHANA
MODERATOR.

Iam pridem quae mortalitatis
Prostrata lege recubatis,
Diuini ossa PRINCIPIS,
Nolite munus aspernari
Feriale, Vobis quod parari
Vtcunque persentificitis;
Iam pridem quae mortalitatis
Prostrata lege recubatis,
Diuini ossa PRINCIPIS.

*Acceptum id, si percontamini,
NEPOTIS laudibus verissimis,
Qua patet, cultiori orbi celebrati
Refertis FRIDERICI pietati,*

Qua summa ille veneratur
 Exuvias Progenitoris Optimi;
 Quem ita aemulatur,
 Ut parva terris his,
 ERNESTI quondam studio,
 Felicitas haudquaquam minuatur.
 Is non contentus, animo
 Mnemosynon struxisse
 Auitis manibus,
 Quod aere sit perennius,
 Hic novum illis monumentum posuit,
 Quo aetas postera cum viderit,
 Quam pulchre iunctim celebretur
 Et AVI et NEPOTIS pietas,
 Has laudum geminas adorea
 Perpetuo miretur.

Non lapidum structuram iuuerit,
 Non artis lineas spectasse,
 Sed, cui hoc opus destinatur,
 Aeterna laude PRINCIPEM,
 Et, a quo ei dedicatur,
 Ex asse illi similem,
 Ut vno stipite manasse
 Vtrumque, vel hinc in confesso sit:
 Non lapidum structuram iuuerit,
 Non artis lineas spectasse.

Sed FRIDERICIANA decora,
 In multas exitura paginas,
 Ad astra feret rectius posteritas.
 Nos trahit ERNESTINA gloria,
 Quam, quae iam dudum susulerunt
 Tam sanctum PRINCIPEM,
 Non ita obscurare fata potuerunt
 Post tot annorum seriem,

*Vt, procedente tempore,
 Vberiori lumine
 Non indies splendescat,
 Ac vel eundo crescat.*

*Id in terris praemii,
 Qui subiectis populis
 Gnauiter consulitis,
 Certo consequimini,
 Quam in viuis comparatis
 Testimonio proborum,
 Rapti tandem vi factorum
 Laudem auctam reportatis;
 Id in terris praemii,
 Qui subiectis populis
 Gnauiter consulitis,
 Certo consequimini.*

*Hinc pietatis vis,
 ERNESTE, Phoenix huius temporis,
 Qua omnium pulcherrimum
 Cognomen TIBI peperisti,
 Et qua sollicitè caussi,
 Improbitas ne domicilium
 In terris TVIS reperiret,
 Hinc imperterriti
 Celsique robur animi,
 Qui vi metuue concuti nequiret,
 Hinc cura populos
 Quam prudentissime regendi,
 Et quoad posset fieri per improbos,
 Feliciores indies reddendi,
 Hinc tenax recti studium,
 Hinc fuga luxus, cura pauperum,
 Hinc candor et integritas,
 Hinc amor litterarum.*

M

Hinc

*Hinc denique virtutum reliquarum,
Quam toto pectore receperas,
Corona tantis passim laudibus ornatur,
Vt in exemplum proponatur.*

Terris quid felicius,
Quae nascendi ius
Tanto PRINCIPI dederunt.
Cui tot retro secula,
Si repetas memoria,
Parem vix tulerunt.
Terris quid felicius,
Quae nascendi ius
Tanto PRINCIPI dederunt.

*Haec vox est omnium perpetua,
Cui lingua possit inuida
Ne liuor quidem refragari;
Haec terras omnes personat,
Quo fama peruolat
Virtutis et honesti,
In quibus laudes SAXONIS ERNESTI
Pro laudibus
Virtutis constat reputari.
Ab dolor! non diutius
Hoc sidus terris praeluxisse,
Suosque blandis radiis fouisse.*

In Principes cur tantum licet fatis,
Diuinae splendor maiestatis
Quos DEO reddit proximos?
Nam huius nunquam terminatur,
Illorum vita coarctatur
Exiguos in terminos.
In Principes cur tantum licet fatis,
Diuinae splendor maiestatis
Quos DEO reddit proximos?

*Sed nefas fuerit et improbum,
Sanctissimorum offium
Quietem conturbare
Nil profuturo questu et suspiriis.
Sit satis, tanti PRINCIPIS
Posteritatem perennare,
Et in suprema orbis huius tempora
Rectores terris hisce polliceri,
Qui certo certius virtutum gloria
ERNESTI possint surculi censeri.*

Fructus verac pietatis
Durat et in posteris
Casto sanguine prognatis:
Dum maiorum inhaerescunt
Sedulo vestigiis,
Similes palmetis crescunt
Ad fluenta consitis.
Fructus verac pietatis
Durat et in posteris
Casto sanguine prognatis.

* † * * † * * † *

Sic porro requiescite,
Exultiae carissimae,
Fessisque artibus, qui eos subiit,
Soporem indulgete,
Sit levis terra, quae
Suavissima quiete
Reliquias tam venerandas reficit.
Florescat tumulus,
Qui suis claudit finibus
Depositum, quo nullum sanctius,
Florescat lilis & rosis,
Gratissimo odore,
Vernantis horti more,
Perpetuo fragrantibus.
Faceffat Boreas,
Faceffat hiemis asperitas,
Hic tantum Zephyri vis blanda spiret,
Hic soles eant candidi,
Hic cuncta iuvenescent,
Nouaque facie splendescant.

Nam sic & nostro PRINCIPI
Spes vitae melioris viret.
Faceffat Boreas,
Faceffat hiemis asperitas,
Hic tantum Zephyri vis blanda spiret.

Maternum terrae gremium,
Quo omnia,
Quae inde producuntur,
Vi flumina
In mare, reuertuntur,
Non semper ossa haec seruabit,
Non ius perpetuum in illa vindicabit
Vel caries vel morsus vermium:
Sed parua intercedet mora,
Cum illucescet hora,
Qua tumulum
Creator reserabit,
Et illa rursus animabit,

Cor-

*Corpusque nouo gloriae
Coelestis circumfusum lumine
Cum anima coniunget exultante,
Hospitiumque splendidum mirante.*

Tum demum triumphabit
Recepta coelo gens fidelium,
Cum corpus humo conditum
Non terreum, ut est, recuperabit,
Sed lucidum, perenne, coelicum.
Tum demum triumphabit
Recepta coelo gens fidelium.

*Tu vero iam corporeis
ERNESTE, liber vinculis,
Coelestes inter coetus,
Diuino plenus Numine,
Felicitate TVA lactus
In omne aeuum frueri.*

Plaude, iubila,
Carpe gaudia,
Quibus aether affluit,
Pura mens quem incolit.
Pende Numinis ab ore,
Et a TVO Seruatore
Parta bona reputa.
Plaude, iubila,
Carpe gaudia,
Quibus aether affluit,
Pura mens quem incolit.

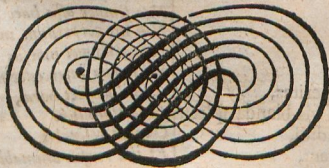
*Nos, quos diuinum fatum
Terreno domicilio
Miseriorum & calamitatum,
Quae undiquaque irruunt,
Et nos ad incitas persaepe redigunt,
Plenissimo
Adhuc affixos tenet,*

*Nos TIBI TVA gaudia
Gratamur, ac gaudemus,
Dum pariter, hac vita posita,
Coelestem Teotum inchaemus.*

Hora, quid cunctaris?
Rue, cur moraris
Nostra desideria?
Longius dum detinentur,
Anni, lustra, secula
Mihi temporis videntur
Puncta vel breuissima.
Hora, quid cunctaris?
Rue, cur moraris
Nostra desideria?

*Nec tamen ausu improbo
Hoc votum legem statuit
Supremo rerum arbitro,
Qui vitae huius tempora
Pro sua sapientia
Mortalium cuique diuidit.
Durabimus, & lacti perferemus,
Incommodorum quicquid sustinemus,
ERNESTI dum progenies
His terris iura dabit,
Nostrasque, ut hucusque, spes
In tuto collocabit.*

Angusta vige soboles,
Et posterorum series
Non desituras pollicere;
Inprimis *FRIDERICE*, flore,
Cum *MAGDALENA* Coniuge,
Et porro nos *ERNESTI* more,
Hoc est, quam felicissime,
Guberna, foue ac tuere:
Angusta vige soboles,
Et posterorum series
Non desituras pollicere!

NUMI EMORTUALES ERNESTI PII D. S. G.

Mentzel sc. Lips.

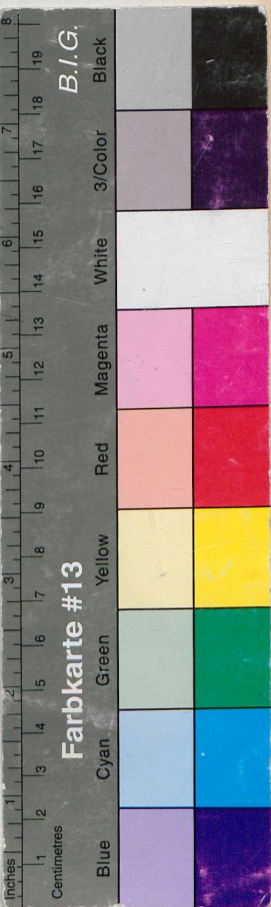
Wd 879

40

M.C.

CONSECRATIO

ERNESTI
PII

SAXONIAE DVCIS

A

CELSISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

FRIDERICO II.

GOTHANO SAXONVM DVCE

A. O. R. cld lccc xxix Die xxvi MARTII

PIA CAEREMONIA ET HONORARIAE
STATVAE EXSTRVCTIONE

CELEBRITATEQVE SERMONIS PANEGYRICI
GOTHAЕ IN D. MARGARETHAE
TEMPLO PERACTA

INTERPRETE

ERNESTO SALOMONE
CYPRIANO

THEOL. D. CONSILIARIO CONSIST.
ET ECCLESIASTICO.

GOTHAЕ

EXCVBIT IO. ANDR. REYHERVS, AVLIC. TYPOGR.

(1, 893)